

SABİR SATİRASININ TƏNQİD HƏDƏFLƏRİ VƏ MÖVZU DAİRƏSİ

Şairəm, əsrimin ayınəsiyəm,

Məndə hər kəs görür öz qaş-gözünü... (6, 240)

Bu sözləri böyük şairimiz Sabir özünün, öz poeziyasının məna, məzmun və fikir tutumu, sənətkarlıq məziyyətləri haqqında deyərək necə də haqlı idi. Şairin müdrikliklə söylədiyi həmin fikirlər özünü bu gün də doğrultmaqdadır; doğrudan da, Sabirin satiralarını hər dəfə nəzərdən keçirəndə və ya fikrimizdə dolandıranda orada hazırkı vəziyyətimizin və ya sosial-mə'nəvi problemlərimizin hansısa səhifəsini görür və şair uzaqgörənliyinə, şair müdrikliyinə, onun incə və həssas müşahidə qabiliyyətinə, psixoloji təhlil bacarığına, vətəndaşlıq cəsarətinə, milli təəssüb hissi ilə həmvətənlərinin tərəqqisi uğrunda yorulmadan apardığı mübarizədə sabit qədəm olmasına heyranlığımızı saxlaya bilmirik. Çünki Sabir hər şeydən əvvəl vətəndaş şairidir. Onun öz xalqına, vətəninə bəslədiyi vətəndaşlıq yanğısı ürəyinin qanı ilə qələmə aldığı satiralarına hopmuşdur. Nəticədə həmin yanğı bir tərəfdən şairin soydaşlarını tərəqqi və inkişafa yönəltmək üçün ürəklərə istilik, hərarət verirsə, digər tərəfdən də bu inkişafa mane olan ictimai-milləti və mənəvi-psixoloji eybəcərlikləri öz alovu ilə qarsalayır, yandırır. Bu alovun şiddətindən dəhşətə gələn ictimai tiplər, köhnəlik və ətəlet qalıqları, tərəqqi və yenilik buxovları sanki səs-səsə verərək sanki deyirdilər;

Səs ucalaşdı, qoymayın!
Millət oyaşdı, qoymayın!
Riştəyi-dərsə, məktəbə...
Cümlə dolaşdı, qoymayın!
İşyavalaşdı, qoymayın!

El uyuşub azanlara,
Gündə qəzet yazanlara.
Od vurulub qazanlara,
Qaynadı, daşdı, qoymayın!
Həddidən aşdı, qoymayın (6, 91).

XIX əsrin maarifçi ziyalıları sırasında özünəməxsus görkəmli yer tutan M.Ə.Sabir bu dərddə əlac edilməsi üçün dinclik və rahatlıq bilmədən çalışırdı. Millətin nicatının mübarizə yolu ilə qazanıla bilən hüriyyətdə olduğunu göstərən inqilabi ruhlu şair xalqın diqqətini var qüvvəsilə buna cəlb edirdi. Onun şerlərinin hər biri cəmiyyətin həyatında əsrlərdən bəri yığılıb qalmış problemlərin təsvirinə həsr olunmuşdu. Bu təsvirlərin hərəsi bir mübarizə çağırışı idi və özü də o dərəcədə qüvvətli çağırış idi ki, cəmiyyətdəki mövqeyindən asılı olmayaraq hamını cəlb edirdi. M.Ə.Sabirin satirası kütlələri hərəkətə gətirməyin çox güclü vasitəsi idi. Onun müxtəlif məzmunlu satirik şer səhnələrində cəmiyyətin bütün təbəqələri iştirak edir, hər kəs öz rolunu ifa edirdi.

Sabir yaradıcılığı, xüsusən satiraları ilə yeni dövr ədəbiyyatımızda həqiqi bir yüksəliş yaratmağa, yeni bir istiqamət, yeni bir mərhələ-Sabir satirik şeiri mərhələsi yaratmağa, yeni yaradıcı mühit düzənləməyə nail ola bilmişdir. Sabirə qədərki Azərbaycan poeziyasında satira özünə müəyyən qədər yer ala bilsə də, etiraf etməliyik ki, Sabir biçimində, Sabir üslubunda davamlı şəkildə olmamış, satirik poeziya sahəsində Sabir şeiri uralığına yüksəlməmişdir. Klassik poeziyada işlənən həcvlər, ictimai motivli şeir nümunələri daha çox birbaşa tənqid xarakterində, açıq, müstəqim gülüşdür. Sənətkar sözün qüdrətilə fənalıqları göstərir, onlara gülməklə, qəzəblənməklə bizi də güldürür, qəzəbləndirir. Sabirin yeni tipli satirasında isə gülüş ilk baxışda görünür, sənətkar ciddi şəkildə, az qala inandırıcı halda sözünü deyir, yaxud ifşa etdiyi satirik tipi danışdırır, nəticə çıxarmağı isə oxucunun ixtiyarına buraxır. Görkəmli rus ədəbiyyatşünası M.M.Baxtin "Dostoyevski poetikasının problemləri" əsərində belə bir gülüşü "reduksiyaya uğrayan gülüş" adlandıraraq demişdir: "Reduksiyaya uğramış gülüş hadisəsi dünya ədəbiyyatında kifayət qədər vacib əhəmiyyətə malikdir. Reduksiyaya uğramış gülüş bilavasitə ifadə formasından məhrumdur, necə deyərlər, "səslənmir", lakin onun izi obrazın və sözün strukturunda saxlanılır, orada duyulur" (2, 156). Başqa sözlə desək, M.M.Baxtin Qoqolun sözlərini azacıq dəyişərək Dostoyevski yaradıcılığında "gözə görünməyən gülüş"dən danışır, Məsələyə bu cəhətdən yanaşdıqda birmənalı şəkildə demək mümkündür ki, Sabir gülüşü, Mirzə Cəlil gülüşü, əslində, göz yaşları içərisində olan gülüşdür. Təsadüfi deyildir ki, Sabir gizli imzalarından birini "Ağlar güləyən" şəklində işlətməmişdir. Burada gülüşlə göz yaşları birləşir. Gözə görünən gülüşdürsə, gözə görünməyəni acı göz yaşlarıdır. Lakin bu göz yaşları insanları, oxucuları ətəletə, pessimizmə, acizliyə deyil, mübarizəyə, oyanışa, insan kimi öz təyinatını dərk etməyə çağırır. Sabir sözünü başa düşənlərə, oyanmaq istəyənlərə deyir, bəzənsə min il yatmışları, "aləmi-röyada tərəqqi" arzulayanları sözün qabağına qataraq cəmiyyətdən kürüyüb atır. Sabir Vaqifin dilində danışdı. Lakin Vaqifdən fərqli olaraq o, özünün duyğularından, şəxsi qayğılarından daha çox xalqın dərddlərindən danışır, xalqın deyə bilmədiklərini deyir, xalqın ürəyindən tikan çıxarır, xalqına, dilinə, vətəninə arxa çevirənlərin gözünə ox olub batırdı. "Nə yazım?"-da:

Niyə bəs böylə bərəldirsən, a qare, gözünü?
Yoxsa bu ayinədə Əyri görürsən özünü? (6, 72)

- deyimi Sabirlə ifşa obyektləri arasında olan uçurumu çox yaxşı səciyyələndirir.

Sabir şeirə, sənətə yalnız məzmun yeniliyi gətirməmişdir. O, köhnə formanın özünü yaradıcı şəkildə dəyişməyə müvəffəq olmuş, bəzən də tamamilə yeni formalar, özünə qədərki şeirdə işlənməyən şəkillər gətirməklə Azərbaycan şeirini, satirik poeziyamızı şəkil, forma cəhətdən də inkişaf etdirmişdir. Yaratdığı hər forma da satirik məzmunu uyğundur, Sabirin olduqca maraqlı ifşa üsulları vardır. Tip danışır, danışdıqca özünü ifşa edir. Bu üsul, deyək ki, o qədər də yeni deyil. Füzulinin alleqoriyalarını yada salsaq, M.F.Axundzadənin komediyalarını, yaxud “Aldanmış kəvakib”də saray əyanlarının şəxsi “sücaətləri” barədə söhbətlərini xatırlasaq, kifayətdir. Fərq ondadır ki, Sabirin tipləri daha qabarıqdır, daha inandırıcıdır və daha gülüncüdür. Bu cəhətdən sənətkarın “Millət necə tarac olur olsun, nə işim var?!”; “Bakı fəhlələrinə”; “Cəhd eylə, sən ancaq nəzəri-xəlqdə pak ol”; “Təhsili-elmə, “Ata-nəsihəti”, “Mən bilməz idim bəxtdə bu niktəb olurmuş”, “Xəsisin heyfi, varisin keyfi”, “Amalımız, əfkarımız ifnayı-vətəndir”, “Vay, vay! Nə yaman müşkülə düşdü işim, Allah”, “Övrədımız, əzkarımız əfsaneyi-zəndir”, “Fəhlə, özünü sən də bir insanımı sanırsan?”, “Təraneyi-əsilanə”, “Əkinçi”. “Fəxriyyə”, “Səbir”, “Bizə nə?!”; “Olmur, olmasın”, “Bəxtəvər”, “Şikayət”, “İran özümündür”, “Qoyma gəldi!”, “Uşaqdır uşağım!”, “Cavan”, “Ax!...Necə kef çəkməli əyyam idi”, “Çatlayır, Xanbacı, qəmdən ürəyim”, “Vah!...Bu imiş dərsi-üsuli-cədid?!”; “Satıram”, “Yaşamaq istər isək sırf əvam olmalıyıq”, “Adəmi adəm eyləyən paradır”, “Kim nə deyər bizdə olan qeyrətə”, “Qocalar marşı”, “Ürəfa marşı”, “Bir bölük boşboğazlıq, heyvərlilik adətimiz”, “Oxutmuram, əl çəkin!” və sair bu kimi satiraları geniş söhbətin mövzudur. Bir cəhət də qeyd olunmalıdır ki, şair bəzən monoloji deyil, dialoji nitqə də yer verir, canlı, təbii söhbət əsnasında müsahiblərdən birinin, yaxud hər ikisinin cahilliyi, geriliyi ortaya qoyulur. Cavan-qoca dialoqunda cavan yeniliyin tərəfdarıdırsa, qoca dününün, köhnəliyin, ətalətin nümayəndəsidir. Şeirdə oxuyuruq:

- Oxuyurmu qəzetə səhrinizin əhli təmam?
- Bəzi sarsaq oxumuşlar oxuyur, mən oxumam!
- Ölkəmizdə açılıbdırımı qiraətxanə?
- Tazələr açmış idi, qoyduq onu viranə! (6, 147)

Sual-cavab davam etdikcə tipin eybəcər, xəstə xisləti üzə çıxır, belələrinin həqiqətən mənəvi müalicəyə ehtiyacı olduğuna heç bir şübhə yeri qalmır. Belə bir dialoji nitqi “Əhvalpürsanlıq, yaxud qonuşna” şeirində də görürük.

Haqqında danışdığımız şeirdən fərqli olaraq burada söhbətləşən iki həmsəhərlinin söhbəti olduqca şirin alınır, qurtarmaq bilmir. Tiplər danışdıqca yeniliyə, irəliləyişə, inkişafa düşmən kəsildikləri aşkarlanır. Bədbəxtlik, eybəcərlik, dərin komizm, daha dəqiq desək, tragikomiklik ondadır ki, özləri bəzi, yollarını azan, iş, yenilik, insanlıq nə olduğunu bilmədikləri halda, bu yolda, bu yöndə olanlara, yeniliyə qarşı səs-səsə verib oxuyurlar.

- Bu isə pəs o ləinin də işi qullabıdır,
- Dini imanı danıb, yoldan azıbdır, babıdır! (6, 262)

Sabir bəzi hallarda özü danışır, təsvirə geniş yer verir, üzünü ifşa etdiyi tipə tutaraq sözünü deyir. Müəllifin fikirlərində açıq istehzanı, kəskin kinayəni sezmək çətin deyildir. Bütün bunlar da öz növbəsində qüvvətli gülüş, ifşa effekti yaradır. “Tərpənmə, amandır, bala, qəflətdən ayılma”. “Fəhrət kişi”, “Millət şərqisi”, “Bəlayi-fəqrə düşdün razı ol, biçərə, səbr eylə!” satiraları bu cəhətdən xarakterikdir. Şair dərin mətləbləri çox incə yollarla nəzərə çarpdırır:

- Cəhd eylə, sən ancaq nəzəri-xəlqdə pak ol,
- Məxluqu inandır;
- Xasiyyətin od olsa da, ətvardə xak ol,
- Sök ələmi, yandır (6, 50).

Bu və digər bu kimi şeirlərdə satirik gülüş bütün gücü ilə ortadadır. Sözünü bundan aydın necə deyəsən?! Necə deyəsən ki, qırx arşın quyudasan. Əslində bu müraciətlərlə tipin ifşası ilə bərabər, həm də cəmiyyətin xəstəliklərinə işıq salınır, onların ağırlığı, müalicəyə kəskin ehtiyacı göstərilir. Sabir bəzən sələfləri kimi birbaşa tənqiddən, açıq hücumdan istifadə edir. Nahaq qanlar tökən Bakı pəhləvanlarına, qudurğanlıq edənlərə:

- Könlüm bulanır küçədə cövlanını görəcək,
- Nitqim tutulur hərzəvü hədyanımı görəcək. (6, 69)

deyirdi. Işığın, mədəniyyətin, irəliləyişin qəsdində duran insanları gördükdə, heç kimdən, heç nədən deyil, yalnız bu div xislətlilərdən, onların nalayiq əməllərindən qorxdığını dilə gətirən şair satirik tiplərini qırmanclayır, onları “xari mügilan”la, “qulibiyaban”la, dalğalı tufanla, yanğılı vulkanla, yırtıcı heyvanla, bir sürü aslanla, qəbirdəki xortdanla, cin-şəyatınla müqayisədə daha qorxulu olduqlarını dilə gətirir və belə bir nəticə çıxarır:

- Leyk, bu qorxmazlıq ilə, doğrusu,
- Ay dadaş, vallahi, billahi, tallahi.
- Harda müsəlman görürəm, qorxuram (6, 125)

-deyən şair əslində geriliyi, ətaləti, cahilliyi ifşa edir, insanları həqiqi müsəlmanlığa, başqa sözlə desək, əsl insan olmağa çağırır. Cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin üzvlərinin, o cümlədən özünü dindar kimi göstərən əslində təmiz dini etiqaddan uzaq olan və Quranın, şəriətin tələblərinə uyğun gəlməyən hərəkətlərini dindarlıq adı ilə pərdələyib buna haqq qazandıran ikiüzlü və riyakar adamların davranışının M.Ə. Sabirin satiralarında ifşa edilməsini şairin dinə və Qurana qarşı çıxması kimi qələmə vermək olmaz. Beləliklə, tam qətiyyətlə demək olar ki, M.Ə. Sabirin şeirlərində həqiqi dindarlar qeyil, islam etiqadının müqəddəs kitabındakı bu göstərişə əməl etməyən və: ailə münasibətlərinə girməkdə nə dövrü və şəraiti, nə də başqa uyğunsuzluqları (məsələn böyük yaş fərqi) nəzərə almadan istədiklərini edən “qırmızı saqqallılar”, “ağzı dualılar” kəskin satira atəşinə tutulur. Bundan başqa, M.Ə. Sabirin hələ yüz illik yubileyi dövründə yazılmış bir sıra tədqiqat əsərlərində onun şeirlərinin məzmun və mənasının bəzi ziddiyyətli fikirlər nəzərə alınmazsa obyektiv surətdə şərh edildiyini göstərmək

lazımdır. Bu cəhətdən sabirşünaslığın görkəmli nümayəndələri sayılan Mithət Ağamirov, Cəfər Xəndan və başqaları qeyd olunmalıdır. Əlavə olaraq bir məsələni də göstərmək istərdik ki, dini etiqadla əlaqədar insanlar arasında münasibətlərin nizamlanması sahəsində olduqca ciddi, bəzən müəyyən qədər aşkar bilinən, bir çox hallarda isə üstüörtülü qalan incəliklər vardır və bunlar M.Ə. Sabir kimi möhkəm və saf etiqad sahibi, lakin eyni zamanda maarifpərvər, tərəqqipərvər, azadlıqsevər dindar şəxsin yaradıcılığı tədqiq olunarkən mütləq gözlənilməlidir. Fikrimizcə, burada əsas incəlik ondan ibarətdir ki, dərin düşüncəli və geniş dünyagörüşlü şair çox gözəl başa düşürdü ki, şerlərində “dindarları” (bu ad altında gizlənərək öz əskik əməllərini ört-basdır edənləri) tənqid etməsi geniş kütlələr arasında onun ümumiyyətlə dinə qarşı çıxması kimi qəbul oluna bilər. Halbuki, mühitə münasibətdə daim obyektiv mövqedən çıxış edən bu böyük ədalət tərəfdarı öz satiralarında həyatda məqsədi təkcə nəfsinə qulluq etməkdən ibarət olan hər bir kəsi nəzərdə tuturdu. Xalqın səfəli həyata çatmasını ürəkdən arzulayan bu millətpərvər şair elə həmin arzusunun təsiri altında cəmiyyətin qüsurlarını, əhəlinin bütün təbəqələrinin nümayəndələrinin davranışında olan cürbəcür nalayiq vərdişləri onların sahiblərinin üzünə deyirdi.

Sabir satiralarının əsas mövzularından biri elm, təhsil və bu məfhumların dəyərini dərk edə bilməyən cahil insanlardır. Bu baxımdan Sabirin satirik tipləri rəngarəndir. Məsələn, satiralarının birində satirik tipin-kişinin arvada müraciəti də maraqlıdır. Görünür, övrət, yəni ana ərindən daha ağıllıdır ki, övladının dərs oxumasını istəyibdir. Başqa bir şeirdə ata vəziyyətlə barışmayıb birbaşa övladına müraciət edərək onu elmdən çəkəndirmək istəyir:

Bəsdir, ey oğul, boş yerə bu elmə çalışma,

Qanın tələf oldu!

...Çıx dağa, daşə, yol kəsibən qarətə başla

Axırda qaçaq ol:

Qeyrətdən uzaq ol! (6, 57)

Atanın “ağıllı məsləhətləri”nin sonunda satirik ifşanın ən ağır zərbəsi endirilir: qeyrətdən uzaq ol! Milli ağırlardan qovrulmuş şair bundan artıq nə deyə bilərdi? Bəzən də bu qeyrətli atanın şadlandığını, sevincək olduğunu görürük. Səbəb oğlunun “pəhləvan” olması, qoçuluq edərək yoldan keçənləri al qana boyamasıdır. Ata sevinir, sevinir ki, oğul əyri yoldadır, qonşunun oğlu kimi məktəbə getmir:

Oğlumuz ay Xansənəm, bir yekə pəlvən imiş!

Bəxtəvər olsun başın, bəxtimiz oğlan imiş!

...Yaxşı olub mən bunun bəxtini çöndərmədim,

Bir para pis işlərə fikrini döndərmədim.

Qonşumuzun oğlu tək məktəbə göndərmədim (6, 168).

Millətin bu həqiqət sevən və həqiqəti deyən şairi xalqın həyatının həmin sahəsini də gözəl təsvirçi rəssam kimi təsvir edir, yaxşı bir insan, xalqın mərzini bilən mahir həkim kimi onu müalicə etmək üçün doğru yol göstərirdi. Lakin çox təəssüf ki, mühitdə hökm sürən kobud gerilik üzündən kütlələrin bu doğru yolu tutması çox çətin idi. Hətta “ax necə kef çəkməli əyyam idi, onda ki, övladi vətən xam idi” fikri ilə yaşayıb xalqın daim zülmət və zillətdə qalmasını istəyən cəhalətpərəstlərdən, dindarlıq adı altında öz yaramaz əməllərini pərdələyən arvadbazlardan ibarət təbəqələr doğru yol göstərdiyinə görə ona düşmən kəsilmişdi. Həyatda bəlkə də ən çətin iş kimi, doğru söyləməyin əziyyətini könüllü surətdə bütün örürü boyu çəkmiş olan şair məhz bununla əlaqədar olaraq yazmışdı:

Dəhr bir müddət oldu mənzilimiz,

Onda həll olmaz oldu müşkllimiz,

Yaşadıqca çoxaldı düşmənimiz,

Nə edək, doğru söylədi dilimiz!.. (6, 135)

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. II cild. Bakı: Maarif, 1982, 428 s.
2. Alxan Bayramoğlu. Mirzə Ələkbər Sabir (qısa tərcümeyi-hal). Bakı: Nurlan, 2001, 139 s.
3. AMEA Əİ M. F. Axundzadənin arxiv. F-2 s. v. 418
4. Baxt Dostoyevski problemləri, Bakı: Kitab aləmi, 2005, 384 s.
5. Mir Cəlal, Firidun Hüseynov. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Elm və təhsil, 2018, 560 s.
6. Şəmsizadə N. Ədəbiyyat nəzəriyyəsi, (Dərslük). Bakı: Proqres, 2012, 434 s.
7. Sənan İbrahimov. Vahid Şərq ədəbi prosesi (XVI-XX əsrlər). Bakı: Ecoprint, 2020, 560 səh.
8. Mirzə Ələkbər Sabir Hophopnamə İki Cildə. I Cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 472 s.
9. Mirzə Ələkbər Sabir Hophopnamə İki Cildə. II Cild. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 384 s.

Açar sözlər: Mirzə Ələkbər Sabir, satira, mühit, ziyalı, mövqe, realist, ruhani, tənqid, cəmiyyət, maarifçi, xalq, problem, şair, həqiqət, poeziya tərtibi

Keywords: Mirza Alakhbar Sabir, environment, intellectual, position, society, criticism, enlightener, education, poet, the truth, poetry, problem, people

Ключевые слова: Мирза Алекпер Сабир, поэт, поэзия, среда, интеллигент, позиция, правда, народ, проблем, гуманист, общество,

просветитель, воспитание

SABİR SATIRASININ TƏNQİD HƏDƏFLƏRİ VƏ MÖVZU DAİRƏSİ XÜLASƏ

Mirzə Ələkbər Sabir XIX əsr Azərbaycan satirik ədəbiyyatının ən böyük nümayəndələrindən biridir. Sabir satirik şeirləri ilə təkcə Azərbaycan ədəbiyyatında deyil, bütün Yaxın Şərq ədəbiyyatında satirik düşüncənin daha da inkişafına xidmət etmişdir. Məhz Sabir kimi şairlərin sayəsində XIX əsr poeziyasında satirik şeirlər ədəbi prosesdə güclü qola çevrildi. Onun satiraları, poetik gücü, məntiqli eyhamları, düzgün və seçilmiş tənqid hədəfləri, bu tənqid hədəflərinin ifşası üçün

seçilmiş qüvvətli cümlələri satırlarına rəngli çalarlar qatır. Bu məqalədə də məhz onun ən güclü satıraları seçilmiş və təhlil edilmişdir. Təhlil zamanı satırında yer verdiyi mövzular vurğulanmış, Sabirin bu mövzulara baxış aspekti dərinlən təhlil obyektinə çevrilmişdir. Şirvani satırlarında özbaşınalığın vüsət aldığı, ruhanilərin fanatizmini, qaragürhuculugunu, din adı altında insanlara cəkdirdikləri əzabları poetik və satirik dillə verir. Sabirin satırlarında xalqı cəhalətdə saxlayan valançı ruhanilər, üzdəniraq din xadimləri də tənqid atəşinə tutulur. O, insanların ağır vəziyyətinin ən mühüm səbəblərindən birini xurafatda, mövhumatda görürdü. Məqələmizdə onun güclü satıralarından olan nümunələrin mövzuları və ideyaları göz önünə gətirilir. Nəyə görə bu mövzulara müraciət etdiyi aydınlaşdırılır. Məqalə müəllifi bu satıraları doğuran şəxsi və ictimai meylləri də, yazıcının ziyalı mövqeyini də müxtəlif mövzular kontekstində təhlil obyektinə çevirmişdir. Tədqiqatçıların araşdırılan problemlə bağlı fikir və mülahizələrinə nəzər salınmışdır.

TARGETS AND SCOPE OF CRITICISM OF MIRZA ALAKBAR SABIR'S SATIRE SUMMARY

Shabir is one of the greatest Azerbaijani satirical literature representatives of the 19th century. Shabir, with his satirical poems, contributed to the further development of satirical thoughts in Azerbaijani literature, yet in addition in the entire literature of the Middle East. By virtue of poets such as Sabir, satirical poetry in 19th century poetry turned into a powerful branch of the literary process. His satire, poetic power, logical allusions, correct and well-chosen objects of criticism, harsh sentences picked to uncover these objects of clergymen, who keep the people in ignorance, are also criticized. He saw superstition and superstition as one of the most important reasons for the plight of the peasants.

Our article explores topics and idea examples from his powerful satires. It clarifies why he did it. The author of the article turned these satires into objects of analysis with regards to various topics, both personal and social patterns, as well as the intellectual position of the writer. The perspectives and assessments of researchers on the issue under study were considered.

РЕЗЮМЕ

Мирза Алекпер Сабир является одним из величайших представителей азербайджанской сатирической литературы XIX века. Мирза Алекпер Сабир своими сатирическими стихами способствовал дальнейшему развитию сатирической мысли не только в азербайджанской литературе, но и во всей литературе Ближнего Востока. Благодаря таким поэтам, как Мирза Алекпер Сабир, сатирические стихи в поэзии XIX века стали важной целью литературного процесса. Его сатиры, поэтическая сила, логические аллюзии, правильные и избранные объекты критики, сильные предложения, выбранные для разоблачения этих объектов критики, добавляют красок его строкам. В этой статье также были отобраны и проанализированы его самые сильные сатиры. В ходе анализа были подчеркнуты темы, затронутые в его сатире, и взгляд Мирза Алекпер Сабир на эти темы стал предметом более глубокого анализа. В своих сатирах Мирза Алекпер Сабир поэтическим и сатирическим языком писал о распространении произвола, фанатизме духовных лиц, и страданиях, которые те причиняли людям путем религии. Мирза Алекпер Сабир в своих сатирах также критикует так называемых духовных лиц и священнослужителей, которые держали людей в неведении. Он рассматривал суеверия и религиозные предрассудки как одну из важнейших причин тяжелого положения крестьян. В нашей статье рассматриваются темы и идеи примеров из его сильных сатир. Уточняется, почему он обращается к этим вопросам. Автор статьи проанализировал как личные, так и общественные тенденции, которые порождали эти сатиры, а также интеллектуальную позицию писателя в контексте различных тем. Учитывались взгляды и мнения исследователей по исследуемой проблеме.

RƏYÇİ: dos. L.Ələkbərova